

DEBRECENI EGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Dr. Emri József–Dr. Győri Béla–Dr. Lázár István

Szervetlen kémia laboratóriumi gyakorlatok

egyetemi jegyzet

2., bővített, átdolgozott kiadás

Debrecen, 2009.

Tartalomjegyzék

1	A hidrogén.....	11
1.1	Hidrogén fejlesztése savak és lúgok vizes oldatában.....	11
1.2	Hidrogén fejlesztése Kipp-készülékben, tisztítása és meggyújtása.....	12
1.3	Durranoágaz-elegy előállítása, kísérletek durranózázzal.....	15
1.4	A hidrogén túlfeszültsége és annak szerepe a katódos redukciónál.....	15
1.5	A hidrogén aktiválása, atomos hidrogén előállítása.....	18
2	A halogének.....	20
2.1	Klór képződése oxidálószeres és sósav reakciója során.....	20
2.2	A klór laboratóriumi előállítása.....	20
2.3	Klór előállítása nátrium-hipoklorit (hypo) és sósav reakciójával.....	22
2.4	Bróm előállítása kálium-bromidból.....	23
2.5	A halogének színe és jellemerőssége.....	24
2.6	A klór reakciója fémekkel.....	25
2.7	Jód előállítása oxidációval és redukcióval.....	27
2.8	Kísérletek jóddal.....	28
2.8.1	<i>Jód oldódása vízben és NaI-oldatban.....</i>	<i>28</i>
2.8.2	<i>Jód reakciója alumíniummal.....</i>	<i>28</i>
2.9	Hidrogén-fluorid előállítása, üvegmaratás.....	28
2.10	A hidrogén égése klórban.....	29
2.11	Etilalkoholos sósavoldat készítése.....	30
2.12	Hidrogén-klorid oldódása vízben (sósav-szökőkút).....	31
2.13	Alkáli-fém-bromid és -jodid reakciója tömény kénsavval.....	32
2.14	Fluoridion kimutatása.....	32
2.15	Ezüst-halogenidek képződése és oldódása.....	33
2.16	Bromid- és jodidion egymás melletti kimutatása klóros vízzel.....	34
2.17	Kloridionok kimutatása bromid- és jodidionok mellett (Berg-reakció).....	35
2.18	Oxidáló anyagok hatása jodidionokra.....	36
2.19	[4-metil-piridin-jód-monoklorid] előállítása.....	37
2.20	[Bisz(piridin)-bróm(I)]-perklorát előállítása.....	38
2.21	[4-metil-piridin-jód-triklorid] előállítása.....	39
2.22	Hipohalogenitok vizsgálata.....	39
2.23	Halogenátionok vizsgálata és megkülönböztetése.....	41
2.24	Kálium-klorát reakciója vörös foszforral és porcukorral.....	42

2.25	Kálium-klorát előállítása	43
2.26	Jódsav termikus bontása	45
2.27	Nátrium-jodát előállítása	45
2.28	Trinátrium-dihidrogén-ortoperjodát ($\text{Na}_3\text{H}_2\text{IO}_6$) előállítása	46
3	Az oxigéncsoport.....	47
3.1	Oxigén előállítása kálium-klorát hőbontásával	47
3.2	Oxigén előállítása hidrogén-peroxidból kálium-dikromáttal	47
3.3	Elemek égetése oxigénben	48
3.4	Szingulett oxigén képződése és kemolumineszcenciás átalakulása.....	49
3.5	Peroxid képződése és kimutatása a hidridek égetésénél	50
3.6	Ózon elektrolitikus előállítása, kimutatása és oxidáló képessége.....	50
3.7	A hidrogén-peroxid oxidáló és redukáló tulajdonsága.....	51
3.8	A hidrogén-peroxid kimutatása	52
3.9	A hidrogén-peroxid katalitikus bontása	53
3.10	A cseppfolyós kén viszkozitásának változása; amorf kén előállítása	53
3.11	Monoklin kén előállítása toluolban.....	54
3.12	Kén oldódása $(\text{NH}_4)_2\text{S}$ -ban; ammónium-poliszulfid-oldat elbontása	55
3.13	Kén és szelén oldódása óleumban, E_8^{2+} -kationok képződése.....	55
3.14	Kén-hidrogén és kén-hidrogénes víz előállítása, a H_2S kimutatása.....	56
3.15	Kén-hidrogén–hidrokinon-klatrát előállítása és vizsgálata.....	57
3.16	Ammónium-szulfid-oldat készítése	57
3.17	Az oldat pH-jának hatása a szulfidok leválására	58
3.18	Ammónium-tiomolibdenát(VI) előállítása	59
3.19	Kén-dioxid laboratóriumi előállítása és vizsgálata.....	59
3.20	Kén-hidrogén reakciója kén-dioxiddal.....	61
3.21	Kén-dioxid előállítása és katalitikus oxidációja kén-trioxiddá.....	62
3.22	Kálium-diszulfit előállítása	64
3.23	A kénsav kémiai tulajdonságai	65
3.24	Vízben oldhatatlan szulfátok	66
3.25	Peroxo-monokénsav (Caro-sav) képződése és vizsgálata	67
3.26	Réz(II)-szulfát–víz(1/5) előállítása	67
3.27	Szulfit- és szulfátionok megkülönböztetése	69
3.28	Peroxo-diszulfátionok reakciói.....	70
3.29	Tioszulfátionok reakciói.....	71
4	A nitrogéncsoport	73

4.1	Nitrogén képződése szinproporcionálódással.....	73
4.2	Kísérletek cseppfolyós nitrogénnel.....	73
4.3	Fehér- és vörösfoszfor módosulatok átalakulása.....	75
4.4	A fehér- és a vörösfoszfor gyulladási hőmérsékletének összehasonlítása.....	76
4.5	A fehérfoszfor öngyulladás.....	76
4.6	Sárgaarzén képződése.....	77
4.7	Wood-fém készítése és vizsgálata.....	77
4.8	A fehérfoszfor oxidációja oxigénnel, vízgőz jelenlétében.....	78
4.9	Fehérfoszfor oxidációja Cu(II)-ionokkal.....	78
4.10	Ammónia cseppfolyósítása, anyagok oldódása cseppfolyós ammóniában.....	79
4.11	Az ammónia oxidálása halogénekkal.....	81
4.12	Az ammónia oxidálása oxigénnel.....	82
4.13	Az ammóniumion és az ammónia kimutatása.....	83
4.14	Tetrabutil-ammóniumion, mint fázistranszfer katalizátor vizsgálata.....	85
4.15	Redukció hidrazinnal és hidrazínium(2+)-sókkal.....	85
4.16	Foszfin előállítása.....	87
4.17	Arzén kimutatása Marsh-próbával.....	88
4.18	A hidrogén-azid és az ezüst-azid (AgN_3) előállítása, felrobbantása.....	90
4.19	Ammónia-nitrogén-trijodid $[(\text{NH}_3 \cdot \text{NI}_3)_n]$ előállítása és felrobbantása.....	91
4.20	Arzén(III)-halogenidek képződése és kovalens jellegének vizsgálata.....	92
4.21	Az arzén(III)-klorid redukciója ón(II)-kloriddal (Bettendorf-próba).....	93
4.22	Az antimon(III)-klorid redukciója fémekkel.....	94
4.23	Bizmut(III)-jodidok képződése.....	94
4.24	Nitrogén-monoxid előállítása és tulajdonságai.....	95
4.25	Nitrogén-dioxid előállítása és tulajdonságai.....	97
4.26	Salétromossav előállítása és tulajdonságai.....	99
4.27	Kísérletek salétromsavval.....	100
4.28	A nitrátok hőbomlása.....	102
4.29	Nitrition kimutatása.....	103
4.30	Nitrácion kimutatása.....	103
4.31	Nitrit- és nitrácionok kimutatása Griess-Ilosvay reagenssel.....	104
4.32	Nitrozil-klorid (NOCl) képződése, előállítása és hidrolízise.....	105
4.33	Foszforosav képződése és vizsgálata.....	108
4.34	Foszfor(V)-oxid reakciója vízzel és tömény kénsavval.....	109
4.35	Foszforsav tulajdonságai.....	109

4.36	Ortofoszfátionok kimutatása.....	110
4.37	Ortofoszfátionok eltávolítása vizes oldatokból	111
4.38	Nátrium-trifoszfát ($\text{Na}_5\text{P}_3\text{O}_{10}$) képződése és vízlágyító hatása.....	112
4.39	Tetranátrium-difoszfát-víz(1/10) előállítása	113
4.40	Az arzén(III)- és arzén(V)-oxid kémiai tulajdonságai	114
4.41	Az arzenit- és arzenátionok megkülönböztetése.....	115
4.42	Az arzén(III), antimon(III) és bizmut(III) szulfidjai	115
5	A szénsoport	117
5.1	Szilícium előállítása	117
5.2	Szilícium oldódása nátrium-hidroxidban	117
5.3	Az ón kölcsönhatása savakkal és lúgokkal.....	118
5.4	Az ólom kölcsönhatása savakkal	119
5.5	Ón és ólom kiválasztása cementálással	120
5.6	Szilán előállítása magnézium-szilicidből	121
5.7	Ón(IV)-hidrid képződése.....	122
5.8	A CCl_4 és a SiCl_4 , valamint a SiCl_4 és SiH_4 hidrolitikus stabilitásának összehasonlítása	123
5.9	Szilícium-tetrafluorid képződése és hidrolízise.....	124
5.10	Az ón(II)-klorid és -jodid tulajdonságai.....	125
5.11	Ón-tetrajodid előállítása	126
5.12	Ólom(II)-halogenidek.....	127
5.13	Szén-monoxid előállítása és tulajdonságai.....	127
5.14	Szén-dioxid és szénsav előállítása és tulajdonságai.....	130
5.15	Hidrogén-karbonátok és karbonátok.....	131
5.16	A vízkeménység vizsgálata	133
5.17	Kvarcüveg és boroszilikát üveg hótágulásának összehasonlítása	134
5.18	Szilikátionok ($[\text{SiO}_2(\text{OH})_2]^{2-}$) kimutatása	135
5.19	Szilikátásványok feltárása	135
5.20	Szilikagél és molekulaszűrő vízmegkötő képességének vizsgálata.....	137
5.21	Szilícium-tetraacetát előállítása	137
5.22	Az ón oxigénvegyületei.....	138
5.23	Az ólom oxigénvegyületei.....	139
5.24	Ólom(IV)-oxid előállítása	141
5.25	Az ón és az ólom szulfidjai	142
5.26	A cianidionok reakciói	142

5.27	Tiociánsav vizes oldatának előállítása kationcserével	144
6	A bórcsoport	145
6.1	Elemi bór előállítása	145
6.2	Az alumínium viselkedése levegőn és vízben	145
6.3	Az alumínium viselkedése savakkal és lúgokkal	146
6.4	Az alumínium elektrolitikus oxidációja (eloxálása) és színezése	147
6.5	Termit reakció	148
6.6	A diborán (B ₂ H ₆) vizsgálata	149
6.7	A nátrium-[tetrahydro-borát] tulajdonságai	152
6.8	Kísérletek lítium-[tetrahydro-aluminát]-tal	155
6.9	Bór-trifluorid képződése és vizsgálata	156
6.10	Nátrium-[hexafluoro-aluminát] képződése	157
6.11	Alumínium(III)-klorid előállítása és vizsgálata	158
6.12	Kísérletek tallium-halogenidekkel	160
6.13	Sósav felszabadítása bórsavval	160
6.14	Bórsav reakciója mannittal	161
6.15	Bórsavas metilészter (trimetoxi-borán) képződése és vizsgálata	162
6.16	Nátrium-peroxo-borát előállítása és vizsgálata	163
6.17	Alumínium-hidroxid képződése, amfoter jellege és alkalmazásai	164
6.18	A γ -alumínium-oxid adszorbeáló képessége	166
7	Alkálifémek	167
7.1	Az alkálifémek lángfestése és lángspektruma	167
7.2	Alkálifémek reakciója vízzel	167
7.3	Az alkálifémek égése	168
7.4	Lítium- és nátrium-homok készítése	169
7.5	Nátrium- és ammónium-amalgám előállítása és tulajdonságai	171
7.6	Kísérletek nátrium-ólom ötvözzel	172
7.7	Cseppfolyós ammóniában oldott nátrium vizsgálata	173
7.8	Kísérletek nátrium-hidriddel	175
7.9	Alkálifém-halogenidek oldhatósága	177
7.10	Nátrium-klorid-oldat elektrolízise Hg-katóddal	179
7.11	Nátrium-hidroxid előállítása szóda kausztifikálásával	180
7.12	Na ₂ CO ₃ előállítása Solvay szerint	180
7.13	Kálium-hidrogén-karbonát előállítása	181
7.14	Kálium-nitrát előállítása salétromkonverzióval	182

7.15	Vízben rosszul oldódó alkálifémsók vizsgálata.....	183
7.15.1	Rosszul oldódó lítium-sók.....	183
7.15.2	Rosszul oldódó nátrium-sók.....	184
7.15.3	Rosszul oldódó kálium-sók.....	184
7.15.4	Rosszul oldódó rubídium- és cézium-sók.....	185
7.16	Alkálifémionok koronaéter-komplexei	186
7.17	Lítiumvegyületek dioxán-komplexei	188
8	Alkáliföldfémek	190
8.1	A magnézium és kalcium reakciója vízzel.....	190
8.2	Magnézium reakciója kalcium-karbonáttal	190
8.3	Rosszul oldódó magnéziumsók	191
8.4	Rosszul oldódó alkáliföldfémsók.....	192
8.5	A magnézium- és az alkáliföldfémionok etiléndiamin-tetraacetát komplexei.....	193
8.6	Alkálifémek és alkáliföldfémek elválasztása egyéb fémektől és egymástól (olvasmány)	196
8.7	Kalcium-hidrid előállítása, reakciója vízzel és etanollal.....	196
8.8	Magnézium-klorid-víz (1/6) hidrolízise	198
8.9	Bárium-klorid-víz (1/2) előállítása.....	199
8.10	Magnézium-perklorát-víz (1/6) előállítása	200
8.11	Kalcium-peroxid-víz (1/8) és stroncium-peroxid-víz (1/8) előállítása.....	201
8.12	Magnézium-, kalcium- és bárium-karbonátok termikus stabilitása.....	202
8.13	Bárium-sók preparatív kémiai szerepe.....	203
8.13.1	<i>HBrO₃-oldat előállítása.....</i>	<i>204</i>
8.13.2	<i>Hipofoszforsav-oldat előállítása.....</i>	<i>205</i>
8.13.3	<i>LiOH-oldat előállítása.....</i>	<i>205</i>
8.14	Kálium-[trioxalato-ferrát(III)]-víz (1/3) előállítása.....	205
8.15	Grignard-reagens készítése és vizsgálata	206
9	Az átmenetifémek.....	211
9.1	A 3d átmenetifémek oxidációs állapotai vizes oldatban.....	211
9.1.1	<i>Szkandium.....</i>	<i>211</i>
9.1.2	<i>Titán.....</i>	<i>211</i>
9.1.3	<i>Vanádium.....</i>	<i>211</i>
9.1.4	<i>Króm.....</i>	<i>212</i>
9.1.5	<i>Mangán.....</i>	<i>213</i>
9.1.6	<i>Vas.....</i>	<i>214</i>

9.1.7	<i>Kobalt, nikkelt, réz, cinkt</i>	215
9.2	Átmenetifémek aluminotermiás előállítása.....	215
9.2.1	<i>Krómt aluminotermiás előállítása</i>	216
9.2.2	<i>Mangán aluminotermiás előállítása</i>	216
9.3	Átmenetifémek fluoridjai és fluorokomplexei.....	217
9.4	Kristályvizes átmenetifém-kloridok hőbomlása.....	218
9.5	Az [akva-kloro-króm(III)]-komplexez izomériája (hidrátizoméria).....	220
9.6	Néhány átmenetifém-klorokomplez képződése vizes közegben.....	221
9.7	A króm(III)- és vas(III)-kloridok ioncserés elválasztása.....	221
9.8	Réz(I)-klorid, réz(I)- és réz(II)-klorokomplexez képződése és vizsgálata.....	222
9.9	AgCl, [AgCl ₂] ⁻ -komplez és Hg ₂ Cl ₂ képződése és vizsgálata.....	225
9.10	Néhány 3d átmenetifémion redoxireakciója jodidionokkal.....	226
9.11	Ezüst-, higany(I)- és higany(II)-jodidok képződése és vizsgálata.....	226
9.12	Átmenetifém-halogenidek oldódása és reakciói nemvizes oldószerekbent.....	227
9.13	Vízmentes króm(III)-klorid előállítása.....	228
9.14	Vízmentes vas(III)-klorid előállítása.....	230
9.15	Vanádium(V)-pentaoxid képződése.....	231
9.16	Króm(VI)-oxid előállítása és tulajdonságai.....	232
9.17	Dimangán-heptaoxid képződése és oxidáló tulajdonsága.....	232
9.18	Molibdén- és volfrám-trioxid képződése.....	233
9.19	Átmenetifém-oxidok képződése oxoanionok ammónium-sójából.....	234
9.20	Néhány 3d átmenetifém-oxid képződése nitrátjaikból hőbontással.....	235
9.21	Átmenetifém-oxidok képződése vizes közegben.....	236
9.22	Átmenetifém-oxidok képződése fémből.....	237
9.23	Átmenetifém-hidroxidok és hidroxokomplexez képződése és tulajdonságai.....	238
9.24	Átmenetifém-hidroxidok képződése akvakomplexeikből.....	240
9.25	Átmenetifém-hidroxidok és ammin-komplexez.....	241
9.26	[μ -Hidroxo-bisz{pentaammin-króm(III)}]-klorid előállítása.....	242
9.27	[Hexaammin-kobalt(III)]-klorid előállítása.....	243
9.28	Kromát- és dikromátionok képződése és tulajdonságaik.....	243
9.29	Permanganátionok képződése.....	244
9.30	A kálium-permanganát oxidáló tulajdonsága.....	245
9.31	Oxoanionok képződése anódos oxidációval.....	246
9.32	Kálium-[tridekaoxo-tetrakromát(VI)] előállítása.....	247
9.33	Ammónium-[oktaeikozaoxo-dekavanadát(V)]-víz (1/6) előállítása.....	248

9.34	Átmenetifém peroxo-komplexek	248
9.35	Átmenetifém-szulfidok képződése és vizsgálata	250
9.36	Átmenetifém-cianidok és cianokomplexek képződése és vizsgálata.....	253
9.37	Kálium-[tetraciano-nikkelát(II)] előállítása.....	255
9.38	Hoffmann-típusú Ni-klatrát, $[\text{Ni}(\text{CN})_2 \cdot \text{NH}_3] \cdot n\text{C}_6\text{H}_6$ előállítása	255
9.39	Fe(III)-, Co(II)- és Mo(IV)-tiocianátok képződése és tulajdonságai	256
9.40	Ammónium-[hexatiocianáto-kromát(III)]-víz(1/4) előállítása	257
9.41	[Bisz(piridin)-ditiocianáto-kobalt(II)] előállítása	258
9.42	[Tetraammin-transz-dinitro-kobalt(III)]-klorid előállítása.....	258
9.43	[Tetrakarbonil-nikkel(0)] előállítása és hőbontása	259
9.44	Tórium és urán elválasztása a tórium csapadékba vitelével.....	261
9.45	Néhány ion kimutatása szerves reagenssel.....	262
9.45.1	Sr^{2+} - és Ba^{2+} -ionok kimutatása nátrium-rodizonáttal.....	262
9.45.2	Fe^{2+} - és Fe^{3+} -ionok kimutatása 2,2'-dipiridillel.....	262
9.45.3	Ni^{2+} -ionok kimutatása dimetil-glioximmal	263
9.45.4	Zn^{2+} -ionok kimutatása ditizzonnal.....	263
9.46	Néhány szerves ligandumú átmenetifémkomplex előállítása.....	264
9.46.1	cisz-Kálium-[dioxaláto-diakva-kromát(III)]-víz(1/3) előállítása.....	264
9.46.2	Kálium-[trioxaláto-manganát(III)]-víz(1/3) előállítása.....	264
9.46.3	[Hexakarbamido-króm(III)]-klorid-víz(1/3) előállítása	265
9.46.4	[Trisz(pentán-2,4-dionáto)vas(III)] előállítása	265
9.46.5	[Oxo-bisz(pentán-2,4-dionáto)-vanádium(IV)] előállítása.....	266
9.47	Réz(II)-klorid dihidrát előállítása	267
9.48	Réz(I)-klorid előállítása.....	267